

ARVIOIJAN TEHTÄVÄT

Arvioija aiemmin opitun tunnistamis- ja tunnustamisprosessissa

Epävirallisen (non-formaalin) oppimisen ja arkioppimisen (informaalinen oppimisen) tunnistamiseen ja tunnustamiseen on viime aikoina syntynyt runsaasti menettelyjä ja käytäntöjä.

Uudet työkalut, kuten perusarviolomakkeet (quick scan), -tiedostot tai -verkkoresurssit ja itsearviointityökalut, tarjoavat arvioitavalle tavan kartoittaa omia tietojaan, taitojaan ja osaamistaan ja verrata niitä vaatimuksiin. Paperimuotoiset portfoliot tulevat tulevaisuudessa todennäköisesti vaihtumaan sähköisiin. Toisaalta kaikki organisaatiot eivät käytä portfolioita aiemmin opitun tunnistamisessa ja tunnustamisessa – esimerkiksi Ranskan ammatillinen aikuiskoulutusjärjestö AFPA (Association Nationale pour la Formation Professionnelle des Adultes) myöntää todistuksen käytännön kokeen perusteella.

Arvioijien ja ohjaajien tehtävät ovat yleisesti ottaen selkeästi erillään. Ohjaajan tehtävät päättyvät portfolion viimeistelyvaiheeseen, minkä jälkeen portfolio toimitetaan arvioitavaksi. Joissakin organisaatioissa arvioija osallistuu alkuvaiheeseen avustamalla arvioitavaa perusarvion laatimisessa tai itsearviointityökalulla tehtävän alkuarvioinnin toteuttamisessa. Tämän tyyppinen tehtävärajojen hämärtyminen voi olla ongelma prosessin laadunvarmistuksessa, joten tehtävät on suositeltavaa pitää erillään.

Mikäli portfolio on ilmeisen riittämätön, ohjaaja voi ohjauksen alkuvaiheessa esittää vaihtoehtoja aiemmin opitun tunnistamis- ja tunnustamisprosessille. Ohjaaja voi joissakin tapauksissa myös esittää arvioitavalle kattavampaa opinto-ohjausta tai koulutussuunnitelmaa. Myös arvioija voi antaa käytännön koulutusneuvoja arvioinnin jälkeen. Eräissä organisaatioissa on luotu uusia tehtäviä, kuten Irlannin kansallisen koulutus- ja työllisyysviranomaisen FAS:n (Foras Áiseanna Saothair) ”verifioija” (verifier), joka voidaan nimetä standardoimaan ja valvomaan portfolioiden arviointia ja testejä, tai Alankomaiden ammatillisen koulutuksen ja työmarkkinaosaamiskeskuksen ECABO (kenniscentrum beroepsonderwijs bedrijfsleven voor de economisch/administratieve, ICT- en veiligheidsberoepen) ”seuloja” (screener), jonka tehtävänä on etsiä arvioitavan osaamisen heikkoudet tai puutteet, joihin arvioinnissa tulee kiinnittää erityistä huomiota. Seuraavassa taulukossa esitetään aiemmin opitun tunnistamis- ja tunnustamisprosessin vaiheet. Arvioijan varsinaiset tehtävät on kuvattu 3. vaiheessa. Arvioijalla on kuitenkin aktiivinen rooli aiemmin opitun tunnistamis- ja tunnustamisprosessin kaikissa vaiheissa.

Aiemmin opitun tunnistamis- ja tunnustamisprosessi		Vaiheen sisältö	Toimijataho
1. vaihe	Tiedonkeruuvaihe		
1.1.	Esittely	Aiemmin opitun tunnistamis- ja tunnustamismenettelyn esittely arvioitavalle ryhmälle tai henkilölle.	Ohjaaja
1.2.	Perusarvion laatiminen ja itsearviointityökalut	Työkalut, joilla osoitettua osaamista verrataan ammattitutkintovaatimuksiin. Tulosten perusteella päätetään suoritetaanko arviointi vai tarvitaanko vielä koulutusta jne.	Ohjaaja
1.3.	Alkuarviointi	Henkilökohtainen haastattelu: tuen määrittäminen, tavoitteiden tunnistaminen ja suunnitelman laatiminen.	Ohjaaja
2. vaihe	Portfolion laatiminen	Portfolion sisällön suunnittelu: työssä ja muilla tavoin saadun kokemuksen esittäminen osaamisena sekä osaamisen näyttöjen kerääminen. Portfolion ensimmäinen versio: vertailuanalyysi osaamisesta. 1. (työn)kuva/osaamisprofiili.	Ohjaaja
3. vaihe	Arviointi	Tunnustaminen: portfolion ja osaamisen näyttöjen arviointi. Ennakkoversio loppuraportista (vapautus koulutuksesta, tarvittavat lisänäytöt, suositukset) Osallistujan haastattelu.	Arvioija
3.1.	Portfolion arviointi(1)		
3.2.	Käytännön tietojen testaaminen	Osaamisen tai tietojen arviointi (käytännön) testillä ja haastattelulla.	Arvioija
3.3.	Loppuraportti	Kokonaisarvioinnin yhteenveto.	Arvioija
4.	Sertifiointi	Virallinen validointi tai sertifiointi.	Osaamisen tunnustava taho/viranomainen
5.	Seuranta	Arvioitavan mahdollinen valitus. Arvioitavan henkilökohtaisen kehityssuunnitelman laatimisen tukeminen.	Ohjaaja Valituslautakunta Ohjaaja

(1) Portfolion itsearviointi voi tapahtua myös 2. vaiheen lopussa.

4. Arvioijan pätevyys

Arvioijan tehtävät

Kuten edellisessä luvussa on esitetty, arvioijalla on useita eri tehtäviä aiemmin opitun tunnistamis- ja tunnustamisprosessin eri vaiheissa; muun muassa portfolion sisällön suunnittelu, käytännön kokeen ja tietotestien valmistelu ja arviointityökalujen kehittäminen. Käytännössä arvioijat eivät kuitenkaan yleensä itse kehitä arviointityökaluja. Seuraavissa osioissa eritellään tarkemmin arvioijan eri tehtäviä ja niiden edellytyksiä.

Yleiset edellytykset

- Tarkastelu- ja arviointitaidot ja objektiivisuus: subjektiivisten kokemusten erittelemisen mahdollisimman yleispätevästi.
- Haastattelutaidot: arvioija saa arvioitavasta esiin parhaat puolet, esittää paljon kysymyksiä tekemättä vastauksista hätköityjä päätelmiä ja selvittää kysymyksillään osaamisen näyttöjen aitouden.
- Arviointitaidot: Arvioija osaa antaa arvioitaville rakentavaa ja oikealla tavalla rohkaisevaa ja tarpeita vastaavaa palautetta. Arvioija osaa selkeästi perustella osallistujan osoittamaa osaamistasoa koskevat päätöksensä. Arvioija osaa neuvoa, miten osallistuja, joka ei ole osoittanut riittävää osaamista, voi kehittää taitojaan tai täydentää esittämiään näyttöjä. Arvioija osaa kertoa, miten arviointiprosessi etenee ja mitä osallistujan tulee tehdä.
- Kirjalliset taidot: Arvioija osaa laatia selkeitä, jäsenneiltyjä ja tarkkoja raportteja. Arvioijan tulee varmistaa, että arvioinnin tiedot ovat ajan tasalla ja auditoitavissa. Raportti tulee laatia osaamisesta, ei osallistujasta. Raportti voi sisältää sekä monivalintalomakkeita että vapaamuotoista tekstiä.
- Pätevyys: Arvioijan tulee olla pätevä. Arvioijalla tulee olla kattavasti kokemusta ja alan pätevyys (ammattillinen pätevyys). Arvioijan tulee myös voida osoittaa seuraavansa alan kehitystä. Arvioijan tulee olla vähintään yhtä pätevä kuin osallistuja.

4.1 Arvioijan tehtävät portfolion arvioinnissa

- Portfolion sisällön ja osaamisen näyttöjen aitouden, aiheenmukaisuuden, relevanssin, riittävyden ja monipuolisuuden arviointi.
- Kattavan arvioinnin edellyttämien lisätietojen pyytäminen osallistujalta. Perehtyminen pätevyyttä osoittaviin asiakirjoihin ennen haastattelua. Kirjalliset näytöt kuvaavat saavutetut tavoitteet sekä osaamisen tason, ja arvioija valmistautuu niiden avulla arvioitavan haastatteluun.
- Osaamistasoon perehtyminen: kysymykset, kokemus ja aikaisemmat suoritukset, viralliset testit (kuvattu tarkemmin tuonnempana), projektit ja tehtävät, simulaatiot (kuvattu tarkemmin tuonnempana), arvioijan ja vertaisryhmien raportit, muiden antamat todistukset.
- Osallistujan osaamisen näyttöjen oikeellisuuden varmistaminen.
- Osoitetun linkittäminen osaamiseen työkalujen, kuten matriisien, avulla.
- Osaamisen näyttöjen ja osaamisen yhdistäminen.
- Osoitetun osaamisen vertaaminen ammatillisiin vaatimuksiin tai koulutusvaatimuksiin.
- Osallistujan tulosten vertaaminen ammatillisten organisaatioiden, sosiaalisten toimijoiden, opetusministeriön jne. vaatimuksiin.
- Osallistujan pätevydestä päättäminen virallisten vaatimusten perusteella objektiivisesti, johdonmukaisesti, tasapuolisesti, pätevästi ja luotettavasti.
- Osallistujan taidoista ja tiedoista päättäminen asiaankuuluvien osaamisen näyttöjen perusteella.
- Osaamisen havainnoiminen mahdollisimman monissa tilanteissa.
- Kriteeriperusteinen haastattelu.
- Kriteeriperusteista haastattelua (esim. STAR-menetelmää – Situation, Task, Action, Result) käytettäessä syntyy merkittävän paljon aineistoa. Haastattelun tulee olla huolellisesti jäsenneilty, jotta sen avulla voidaan tarkastella esitettyjä osaamistilanteita.
- Osoitetun osaamisen ristiriitaisuuksien selvittäminen ja ratkaiseminen.
- Muiden teoreettisten mallien mukaisten haastattelutekniikkojen, esim. tunnustelun (probing), käyttäminen osaamisen näyttöjen tarkentamisen apuna.

- Raportin laatiminen.
- Portfolion arvioinnin tulosten kirjaaminen sovitulla tavalla akkreditointitahon päätöksentekoa varten.

Tietojen tai asiantuntemuksen osoittaminen

- Aihealue, tehtävänkuvaus (vaatimukset) ja työmarkkinatilanne portfolion arvioinnin kannalta.
- Arvioijat arvioivat yleensä oman alansa osaamista.

Koska he tuntevat alan käytännöt, he tietävät, mitä kysyä. Sen sijaan osaamisen näyttöjen vaatimustenmukaisuuden selvittäminen voi olla hankalaa.

- Alan opinto- tai koulutusohjelmat
 - yhteenveto alan koulutusohjelmista
 - kohderyhmät
 - koulutuksella saavutettava taso
 - merkitys työmarkkinoilla.
- Aiemmin opitun tunnistamis- ja tunnustamismenettelyt ja tavoitteet
 - mitä aiemmin opitun tunnistaminen ja tunnustaminen on
 - aiemmin opitun tunnistamisen ja tunnustamisen tavoitteet
 - kohderyhmät.
- Portfoliotyökalu ja menetelmät
 - Perusarvio: Onko aiemmin opitun tunnistamis- ja tunnustamismenettely järkevä ja sopiiko se tapaukseen?
 - Koulutus- ja työtodistukset
 - Muut työkokemuksen näytöt
 - Arvioijan näkemys (osoitetun) osaamisen korvaavuudesta
- Ohjeet arvioijalle

Yhteenveto:

- Arvioitava tuntee arviointimenettelyn.
- Arvioitava tuntee oikeutensa.
- Arvioitava on selvillä oikeudestaan valittaa päätöksestä.
- Arvioitavalle annetaan palautetta aiemmin opitun tunnistamisen ja tunnustamisen tuloksista.
- Raportti ja tulokset ovat luottamuksellisia.
- Tulokset ja raportti ovat osallistujan omaisuutta.
- Osallistuja tietää, mitkä tiedot kirjataan.
- Organisaatio saa käyttää tuloksia muihin tarkoituksiin ainoastaan osallistujan luvalla.
- Arvioitava ja arvioija allekirjoittavat toimintaohjeet.

4.2 Arvioijan tehtävät käytännön kokeessa

- Käytännön kokeen järjestäminen (edellytykset, välineet jne.) ja koordinaointi:
 - koetilanteen vakiointi.
- Toiminnan ja tulosten havainnointi (tuotokset, prosessit):
 - prosessin arviointi
 - tuotosten arviointi
 - objektiivisuus (tarkastelu ja tulkinta eivät sekoitu)
- Havaintojen kirjaaminen:
 - havaintolomake.
- Arviointihaastattelu:
 - arvioitavan näkemysten selvittäminen
 - toiminnan syiden selvittäminen
 - pohjatietojen testaaminen.
- Vaaditun pätevyyden tulkinta ja arviointi:
 - Tulosten ja tuotosten arviointi; osaamisvaatimuksiin (laatustandardeihin) vastaaminen.
- Osaamisen näyttöjen ja vaatimusten yhdistäminen:
 - arviointitaulukon täyttäminen
 - mitkä vaatimukset täyttyvät ja millä perusteella.
- Näkemysten vaihto muiden arvioijien kanssa:
 - itsenäinen havainnointi

- yhteisnäkemyksistä sopiminen havainnoinnin jälkeen.
- Loppuraportin laatiminen:
- tiedot arvioinnin tuloksista kirjataan selkeästi akkreditoijatahoa varten.
- Palaute arvioitavalle tai ohjaajalle.

Tietojen osoittaminen

- Arvioijan tarvitsema työnkuva ja suoritusvaatimukset (laatustandardit):
- Mitä vaatimuksia noudatetaan ja mistä ne ovat peräisin?
- Mitkä tahot noudattavat kyseisiä vaatimuksia?
- Arvioitava taso (vasta-alkaja, kokenut, asiantuntija jne.).
- Koulutusohjelman tavoitteet, arviointimenettely ja kohderyhmä:
- Formatiivinen arviointi.
- Kokonaisarviointi.
- Kohderyhmien ja aiemmin opitun tunnistamisen ja tunnustamisen tavoitteiden kuvaukset.
- Ohjeet arvioijalle:
- Arvioija ei ilmoita käytännön kokeen sisältöä kenellekään.
- Arvioija ei kerro aiemmin opitun tunnistamis- ja tunnustamistestien tuloksia ulkopuolisille.
- Arvioinnin tulokset ovat osallistujan omaisuutta.
- Arvioija on lopullisen päätöksen takana.
- Arvioija pyrkii vähentämään osallistujan koejäännitystä.
- Arvioinnin ja evaluoinnin käsitteitä:
- Formatiivisen arvioinnin tavoite: vapautus koulutusmoduulien suorittamisesta.
- Arvioinnin kokonaistavoite: todistus osaamisesta.
- Aiemmin opitun tunnistamis- ja tunnustamismenettelyt ja tavoitteet:
- Aiemmin opitun tunnistamisen ja tunnustamisen tavoitteiden ja kohderyhmien määrittäminen organisaatiokohtaisesti.

4.3 Arvioijan osaaminen arviointityökalujen kehittämisessä

Arvioijat osallistuvat toisinaan arviointityökalujen laatimiseen, jossa tarvitaan arvioinnin suunnitteluprosessin (paikkansapitävyyden ja luotettavuuden) tuntemusta.

- Perehtyneisyys:
- Ammattipätevyysvaatimukset
- Ammatinkuvaukset
- Tehtävänkuvaukset.
- Tehtävien (havainnoitavan toiminnan) kuvaaminen:
- Osaaminen tulee kuvata konkreettisina ja havainnoitavina toimina.
- Osaamista osoittavat toimet on kyettävä toistamaan.
- Arviointiasteikon laatiminen:
- Laatukriteerien määrittäminen.
- Havainnoitavien indikaattorien määrittäminen.
- Hyväksytyjen suoritusten määrittäminen.
- Arviointityökalun paikkansapitävyyden ja luotettavuuden analysointi.
- Käytännön testin fyysisten edellytysten kuvaaminen (rakenteet, materiaalit, tehtävät jne.)
- Materiaalien ja rakenteiden kuvaukset (vaatimuksia varten).
- Tehtävien kuvaukset.
- Arviointiprosessin kuvaaminen.
- Laadittavan raportin kuvaus.

4.4 Huomioita prosessista

Tärkeää:

- Eturistiriidan välttämiseksi ohjaaja ei saa toimia portfolion arvioijana.
 - Kirjallisen portfolion arviointi edellyttää arvioijalta perehtymistä laajaan aineistoon.
 - Sähköinen portfolio on helpompi väärentää kuin paperimuotoinen:
- Arvioitavat voivat skannata ja väärentää asiakirjoja.

- Alankomaissa, Ruotsissa ja Ranskassa käytetään tietokoneavusteisia arviointivälineitä.
- Portfolion laatimisen ja Europassi-todistuksen välillä voi tulevaisuudessa olla synergiaetuja.
- Tekniset asiantuntijat paneutuvat haastattelussa kovin perinpohjaisesti omaan erikoisalaansa, minkä vuoksi on tärkeää pitää huolta siitä, että haastattelu kattaa ammattivaatimusten kaikki puolet. Ammattivaatimuksista kannattaa laatia taulukko.

4.5 Arvioijan asenne

Arvioijan tulee noudattaa seuraavia periaatteita, jotka heidän tulee omaksua viimeistään arvioijakoulutuksessa:

Kokonaisvaltainen lähestymistapa	Arvioijalla on osallistujakeskeinen kokonaisvaltainen asenne aiemmin opitun tunnistamiseen ja tunnustamiseen.
Yksityiskohtaisuus	Arvioijalla on hyvä huomiokyky ja taito käsitellä yksityiskohtia.
Kulttuurillisten seikkojen huomioiminen ja kielellisen ilmaisun hienovaraisuus	Arvioija osoittaa empatiaa ja suhtautuu eri kulttuuri- ja kieliympäristöistä peräisin oleviin henkilöihin suvaitsevaisesti.
Itsenäinen havainnointi	Arvioijan arviot perustuvat tämän omiin havaintoihin arviointilomakkeiden puitteissa.
Eettisyys	Arvioija on rehellinen, pysyy tosiseikoissa, noudattaa toimissaan eettisiä periaatteita ja kunnioittaa osallistujan yksityisyyttä.
Hienotunteisuus	Arvioija osaa tulkita henkilöiden välisiä hienovaraisia kielellisiä ja ei-kielellisiä viestejä sekä asettua osallistujan asemaan. Arvioija kunnioittaa osallistujan tunteita.
Herkkyys	Arvioija ymmärtää vaikuttavansa muihin omalla käytöksellään (erityisesti koetilanteessa).
Valmius kuunnella	Arvioija osaa kysyä merkityksellisiä kysymyksiä ja selvittää epäselvät seikat. Arvioija kuuntelee osallistujaa aktiivisesti.
Valmius antaa tukea	Arvioija saa osallistujan tuntemaan, ettei hänellä ole syytä jännittää.
Sinnikkyys	Arvioija pystyy ja jaksaa keskittyä ongelmakohtiin.
Paineensietokyky	Arvioija jaksaa toimia paineen alaisena ja sietää vastarintaa.
Yhteistyökyky	Arvioijat vertaavat saamiaan arviointituloksia ja tekevät yhteispäätöksen.